

Tule taevas appi!
Igavese sinitaeva kultus ja
munkhtengerism

Tule taevas
appi!

Valitsuskriis!

100%

20

SEE POLE TEGELIKULT NII

SÜÜDISTA EDGARIT

KUTSU TAEVAS APPI

0%

Munkhtenger

- möngke – igavene
- tenggeri – taevas
- möngke köken tenggeri – igavene sinine taevas

Tšingis-khaani pildiga “altar” Dondog Bjambadorži šamaanijurtas.

**Dondog Bjambadorž
(sünd. 1947)**

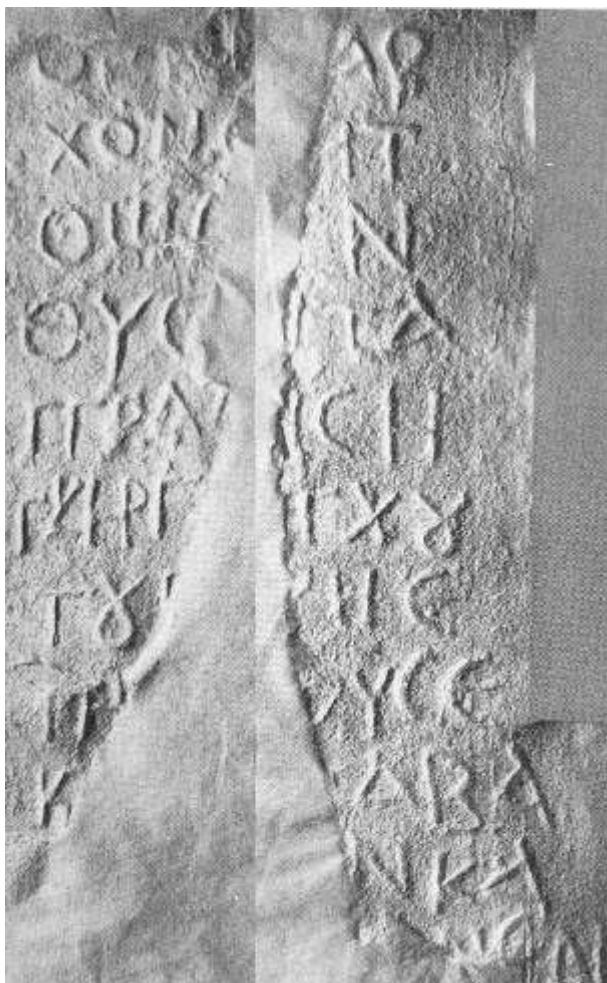
Burkhan Khalduni mäed

Ovoo Burkhani mäekurul

Hommikust kiitust ja ohvreid,
kõigil päevil palveid ta väärrib,
igavesti ja põlvest põlve.

[Κανα συβηγ]η
 Ομου[ραταγ δ̄ εκ Θεοῦ] ἄρ-
 χον δ̄ [.....]ἦτ-
 ο ΩΔ [... κ̄ ἐπύησ]εν
 5 θυσ[ήαν ἦς τὸν θεὸν Τα-
γγοαν HC η-
 τζηργ[ου κολοβρος (?) ..] ΓX8
 T8Γ PH ἐ-
 πῆ PYCE
 10 κ(ἐ) ABA
 NKA
 NEN

Kiri sambalt Põhja-
 Bulgaarias Madara
 lähistel, kus nimetatud
 jumal Tangrat.

Tengriism

- mongoli *tenger*
- burjaadi (*tenger~tengeri*)
- hakassi (beltiiri *tingir*)
- jakuudi (*tangara*)
- volgatatari (*tängere*)
- burjaadi *ünder tengeri esegemnai* – kõrge taevas meie isa,
- *ülgen delhei ehemnai* – lai maa meie ema

Tengriism

Türklastel tähendab tanrı jumalat (ka üldnimena), loojat (vrd. tanrılık jumalus, jumalikkus).

Tengriism?

- Obiugrilaste tähtsaim jumal oli taevaga seotud *numi toorum/tuurem* (mansii keeles tähendab *toorum* jumalat, taevast ja ilma). Handi mütoloogilistes lauludes taevajumala iseloomustamiseks kasutatav vormel *taapet vees'pa huunang nowe seitsme harjalatiga unkaline hele (või valge)... tuurem, mu isa.*

Tengriism?

- Tšuvašši (taeva)jumala *tuure*, kelle nime seostatakse *tengriga*), tšuvašše endid aga peetakse Volga-bulgaarlaste järeltulijateks.
- Võrdle – tšuv. *tuure* handi *tuurem*. Ja muinaseestlaste *taara*.

Tengriism?

- karagassi keeles oli taeva ja taevajumala üheks vasteks *tere* või *teere*
- Kustaa Fredrik Karjalainen ja Uku Masing on handi ja mansi keelte *toorumi*, *tooremi* sidunud saami sõnaga diermes "pikne" (koolasaami materjalides ka Tiermes või Termes)
- Selles on nähtud türgi-tatari laenu sõnast *tängrim*, hilisemal kujul *tärem* või *terem* ("mu taevas, mu jumal")

Tengriism?

Urmas Sutrop on ühe võimalusena oletanud, et nii eesti *taara* kui obiugri *toorumi* ja karagassi *teere* puhul võib tegemist olla ühisest uurali-altai verbaaltüvest **teqri* deverbaalne **m*-liite abil tuletatud nimisõnaga *teqrim* (tähenduses taevas), mille nasaalne komponent hiljem kadus

Tengriism

Hakassi (beltiiri) taevale pühendatud palve:

Sinkjas sinine taevas, *säk!*

Meid kandev must maa, *säk!*

Sinu *üldürbä*, sa juht ja armurikas khaan, *säk!*

Sinu sinised ja valged *čalamad*,
sinu valge lambatalle – su ohvri
me toome, *säk!*

Oma vihma, armurikas khaan,
seda leebet, anna, *säk, säk!*

Tengriism

Mongolite šamanistlik ülailm - 99 taevast (jeren jesön tengeri) – jaguneb 55 valgeks (tsaagan) ja 44 mustaks (har) taevaks ja taevaasukaks. Burjaatidel koosneb see vastavalt 55 lääne- ja 44 idataevast. Lääneasukaid juhivad võitluses ida jõududega *esege malaan tengeri* (kiilas taevane isa).

Tengriism

- Plano Carpini kirjutab umbes aastal 1245: „Nad usuvad ainujumalat, keda peavad kõige nähtava ja nähtamatu loojaks, aga samuti peavad nad teda nii selle ilma õndsuse kui piinade loojaks, kuid nad ei austa teda palvete või kiitusega või mingi riitusega.”

Mönke-khaan, ka Möngke, Monke,
Mangu (1208–1259), Tšingis-khaani
poja Tolui poeg, neljas suurkhaan
(1251-1259).

Бэлэгдэл

GALLERY

Мөнх тэнгэрийг
шүтэж байсан

WHAT IS MUNKHTENGER

by Prof.Gerelbaatar.G

It is appropriate to name the Munkhtenger as a system of law, religious – philosophy, ethic, which is handed down by the form of social consciousness.

Munkhtengerism became the one of the main factors of Mongols growth in strength and flourishing.

What is the secret of “the Secret History of the Mongols”?

This is the secret of heavenly super family of Chinggis Khaan and the magic power of great powerful emperor. I can say that the eternal divine affected not only in Mongolia, but it influenced to thinking consciousness of the humanity by specific scale.

It is the real , true history that the Mongol empire predominated in many countries of the world from XIII century to XIV , XV centuries, also in some countries in XVIII and XIX centuries under doctrine of Munkhtenger was existed these Asian and European countries.

Mis on „Mongolite salaajaloo” saladus?” See on Tšingiskhaani taevaseperekonna ja suure imperaatori maagilise jõu saladus.

Мөнх тэнгэрийг шүтэж байсан

Мөнх тэнгэрийг шүтэж байсан !

Mongolite salaaajalugu

- *Yuan-chao bi-shi*, ka *Meng-gu mi-shi* või (*bi-shi*) ja mille vana-mongolikeelne pealkiri kõlab *Mongolun Niuča Tobčaan*.
- Kirja pandud hiire aastal Keruleni jõe ääres toimunud kurultai ajal (oletatavasti 1240).
- Säilinud on hanzidega (hiina hieroglüüfidega) kirja pandud mongolikeelne tekst ning selle osaline hiinakeelne tõlge.

Mongolite salaajalugu

§1

[1.1] 成吉思 哈罕訥 忽扎兀兒
chen-ji-su ha-han-na hu-zha-wu-er

činggis qayan-u ijayur
ᠴᠢᠩᠭᠢᠰ ᠢᠵᠠᠶᠠᠨ ᠤ ᠶᠢᠵᠠᠭᠤᠷ

[1.2] 迭額頰 騰格理額扯 扎牙阿禿
die-e-lie teng-ge-li-e-che zha-ya-a-tu
de'ere tenggeri-eche jaya'atu

deger-e tngri-eče jayayatu
ᠳᠡᠭᠡᠷ ᠡ ᠲᠢᠩᠭᠢ ᠡᠴᠡ ᠵᠠᠶᠠᠶᠠᠲᠤ

[1.3] 脫頰*先 孛兒帖 赤那 阿主兀
tao-lie-ke-xian bo-er-tie chi-na a-zhu-wu
tuorekxian borte chin-a aju'u

törtügsen börte-činu-a ajuru
ᠲᠣᠷᠲᠦᠭᠰᠡᠨ ᠪᠣᠷᠲᠡ ᠴᠢᠨᠤ ᠠ ᠠᠵᠢᠷᠤ

[1.4] 格兒該 亦訥 嚙埃 馬欄* 阿只埃
ge-er-gai yi-na huo-ai ma-lan-le a-zhi-ai
gergai ina quoi maral aji'ai

gergei imu quva maral aji'ai
ᠭᠡᠷᠭᠡᠢ ᠢᠮᠤ ᠬᠤᠪᠠ ᠮᠠᠷᠠᠯ ᠠᠵᠢᠠᠢ

[1.5] 騰汲思 客禿*周 亦劄罷
teng-ji-si ke-tu-le-zhou yi-lie-ba
tenggis ketulju irebe

tenggis getüljü irebe
ᠲᠡᠩᠭᠢᠰ ᠭᠡᠲᠦᠯᠵᠦ ᠢᠷᠡᠪᠡ

Tšingis-khaani päritolu

Oli Börte-Tšino, kes sündis

kõrgema taeva tahtel.

Oli tema naine Khoa-Maral.

Nad saabusid, ujudes üle laia mere.

Sünnimuistend

- Tegelased: Alan-goa (ka Arun-gova), Dobun Mergeni lesk.
- Tema pojad Dobun Mergeniga - Belgunotai ja Bugunotai.
- Tema hilisemad pojad - Bugu-Hadagi, Buhatu-Saltši ja Bodontšar.

Traditsiooniline mongoli elamu - *ger*

Tong-jian-gang-mu

- „Temudžini esivanemate hulgas oli keegi Bodontšar. Tema ema Arun'-gova lesestus, olles sünnitanud kaks poega. Pärast seda nägi ta korduvalt unes, nagu oleks helendus tema üsa kohal laiali laotunud, ja sellest sünnitas ta kolmanda poja.”

Mongoli riik – yeke mongol ulus

- viis ühevärvilist (= vördset), neli võõrast rahvast (= oiraadi liit), 361 hõimu ja 720 keelt.
- Vene traditsioon nimetab oiraate kalmõkkideks.

Temudžin (Tadanobu Asano) ja Börte (Khulan Chuluun) Segei Bodrovi filmis “Mongol” (2007).

Mongolite salaajalugu

- Taevast meid huvitavas tähenduses (mütoloogilise tegelase või üleloomuliku jõuna) on mainitud 41 korda, neist 12 korral sõnapaarina *tenggeri – qadžar* (taevas –maa). Huvitav on, et *möngke tenggeri* (igavene taevas), mis esineb 14 korral, ilmub teksti alles § 172 (kokku on Salaajalugu jaotatud 282 paragrahviks).

Noor Temudžin (Odnyam Odsuren) Segei Bodrovi filmis “Mongol” (2007).

Mongolite salaajalugu

§ 113

Ja ütles Temudžin tänusõnad Tohoril-khaanile ja Džamukhale:

Tohoril-khaan ja anda Džamukha oma sõprust tõestasid,

taevas ja maa meie väge suurendasid,

tenggiri qadzar-a güčü nemekdedzü

võimas taevas kutsus meid,

erketü tenggiri-de nereyitčü

maa-ema oma rinnal kandis

eke etügen-e gürgedzü...

ᠮᠤᠩᠭᠤᠯᠤᠯ

Tšingis-khaan

Kublai-khaan, ka Khubilai (1215-1294), Tšingis-khaani poja Tolui poeg, mongolite suurkhaan (1260-1294), Yuani dünastia rajaja (1271) ja esimene keiser.

Drogön Chögyal Phagpa (1235-1280), sakja koolkonna budismi viies juht Tiibetis.

Burjaadi palve

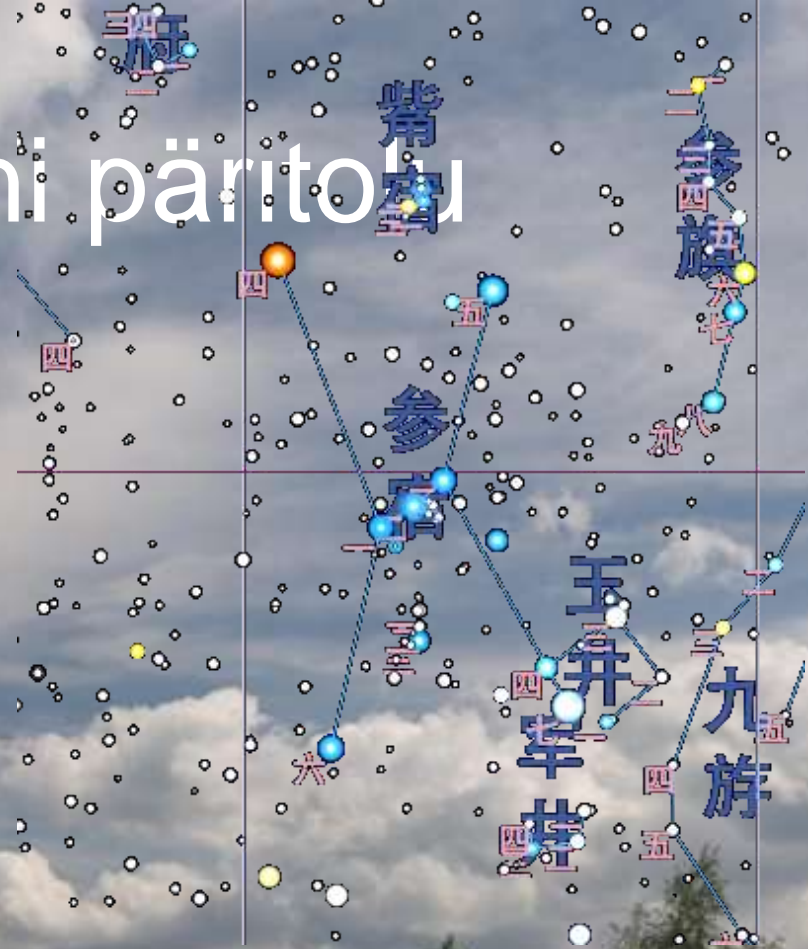
Suur Mahakala Darhan (sepp) Gudžir Tengri
ilusa malmist kilbiga,
ilusa sügava värvitud trooniga,
suure kuldse haamriga,
suure hõbedase alasiga,
Mahakala Darhan Gudžir Tengri,
ma palun sind!
Suvatse tõusta oma tuvihalli hobuse selga!
Sinu mürisev hääl
kostku teisele poole mägisteppi.

Tšingis-khaani päritolu

- Oli Börte-Tšino, kes sündis kõrgema taeva tahtel. Oli tema naine Khoa-Maral. Nad saabusid, ujudes üle laia mere (*adzi'ai Tenggis*)...
- Börte-Tšino - Hall Hunt,
- Khoa-Maral - Ilus Marall või Hirv.

Tšingis-khaani päritolu

- Leena ülemjooksu burjaatide seas levinud uskumus, et nende esivanem oli *боро шоно* – hall hunt.
- Marall (mng. *mara*) tähendab mongoli keeles ka Orioni.

Kivisse raiutud mongoli
tähistaevas Mingi dünastia
lõpu- või Qingi dünastia
algusajast (16.-17. saj.).